

İ. V. ZAYTSEV, *Moskova ile İstanbul Arasında: Cuci Ulusları, Moskova ve Osmanlı İmparatorluğu (XV. yüzyılın başları – XVI. yüzyılın ilk yarısı)*, Moskova, 2004, Rudomino Yayınları, 216 sayfa. ISBN: 5738002024

Leila DEVRİSHEVA*

Prof. Dr. İ. V. Zaytsev'in *Moskova ile İstanbul Arasında: Cuci Ulusları, Moskova ve Osmanlı İmparatorluğu (XV. yüzyıl başı–XVI. yüzyıl ilk yarısı)* adlı kitabı, Altın Orda'nın çöküşünden sonra Doğu Avrupa ve Batı Asya bölgelerinde ortaya çıkan devletlerin, Ortaçağ'ın iki dev gücü olan Osmanlı İmparatorluğu ve Moskova Knezlikleri (boyları) arasındaki tarihi ilişkilere ışık tutmaktadır. Altın Orda–Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler üzerine müstakil çalışmaların yokluğunu vurgulayan İ. V. Zaytsev'in bu araştırması, söz konusu eksikliği gidermek adına yapılmış önemli bir çalışmadır.

İ. V. Zaytsev'e göre Osmanlı, XVI. yüzyılın sonuna kadar bölgedeki gelişmeleri yakından izlemesine rağmen Kırım Hanlığı'nın kuzeyindeki gelişmelere kayıtsız kalmıştır. 1502 yılında Altın Orda'nın yıkılışı, Osmanlı İmparatorluğu'nu etkilememiştir. Bu da Altın Orda Kağanlığı yerine oluşan Büyük Orda, Kırım Hanlığı, Kazan Hanlığı, Nogay Hanlığı, Sibirya ve Astrahan hanlıklarının Ruslar tarafından ele geçirilmesini kolaylaştırmıştır. Ortaçağ dünyasında tüm Müslüman âleminin koruyucusu ve birlik garantörü bilinen Osmanlı, bu süreci tamamen görmezden gelemezdi. Dostane ilişkilerini de Berke Han'ın, Selçuklu Sultanı II. İzzeddin'i Bizans esaretinden kurtarmasında görmekteyiz (*İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknamesinden Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Çev.: N. Gencosman, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, 268; *Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, Müsâmeretü'l-ahbâr ve musâyeretu'l-ahyâr*, Çev. M. Öztürk, TTK, Ankara 2000, 56-57). XV.-XVI. yüzyıllarda meydana gelen Doğu Avrupa haritasındaki büyük değişiklikler karşısında Osmanlıların nispi (veya maskelenmiş?) kayıtsızlığının nedenlerini belirlemeye çalışan kitabın editörü Prof. Dr. D. D. Vasilyev, Moskova yönetiminin yeni vatandaşlarının dini olan İslam'a karşı toleranslı tutumunun mu (zorunlu veya samimi?) yoksa İstanbul'un, kuzeydeki bir ihtilafa askeri müdahale yapamamasının mı neden olduğunu sorgulamaktadır.

Kitap, çoğu henüz yayınlanmamış ve konu itibarıyla birbirleriyle pek örtüşmeyen bağımsız 11 konu, 'Giriş' ve 'Sonuç' bölümünden oluşmaktadır.

Kitabın 1. bölümü (11-49), *Altın Orda Sonrası Oluşan Devletlerin Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlişkilerin Historiyografyası* adını taşımaktadır. Yazar, Cuci Ulusu'nun ve Osmanlı İmparatorluğu'nun historiyografik (vakanüvislik) analizini, yerli ve dünya tarihçilerinin görüşlerini de dikkate alarak yapmıştır. Bu çalışma sonucunda, Osmanlı, tarih boyunca vurgulanan saldırganlık ve XVI. yüzyılda Moskova Knezliği'ni fetih planları kurma gibi asılsız suçlamalardan aklanmaktadır.

* PhD., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, devriseva@hotmail.com

Altın Ordu Hanı Ulug-Muhamet'in Osmanlı Sultanı İkinci Murat'a Yazdığı Mektubu: Osmanlı İmparatorluğu, Altınorda ve XIV-XV. yüzyıl. Doğu Avrupa Devletleri adlı 2. bölümde, (49-66) günümüze kadar ulaşan Altın Orda-Osmanlı yazışmalarından Uluğ-Muhamet Hanın II. Sultan Murad'a yazdığı 1428 tarihli mektubu ve diğer yazışmalar incelenmektedir.

1450-1470 Yıllarında Büyük Ordu/Great Horde, Kırım Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu Kaynak İnceleme Çalışması adlı 3. bölümde (66-82) Cuci ve Osmanlı'nın diplomatik ilişkileri, Mahmud Han'ın, Osmanlı Sultanı II Mehmed'e (1466); Ahmed Han'ın, II. Fatih Mehmed'e (1447); II. Mehmed'in, Ahmed'e (1477) ve Mengelderey Kırım Han'ın Fatih Mehmed'e yazdıkları mektuplar ışığında irdelenmektedir.

Eserin 4. bölümü (82-99) *1450-1470 Yıllarında Kırım Hanlığı* adını taşır. Bu bölümde, Kırım'ın siyasi durumu, Türkler ile Tatarlar arasında yapılan sözleşmeler ve üçüncü bir güce karşı birlik olma çabaları (Mahmud Han'ın II. Mehmed'e mektubu) gibi konulara değinilmektedir.

Şeyh Ahmed-Altın Ordu'nun Son Hakanı (Ordu, Kırım Hanlığı, Osmanlı İmparatorluğu ve XVI. yüzyıl Başlarında Polonya-Litvanya Devleti) adlı 5. bölümde (99-121) Büyük Ordu'nun son döneminden ve siyasi ilişkilerinden söz etmektedir.

Hayali Himaye: 1520'li Yılların Ortasında Kazan Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu başlığını taşıyan 6. bölümde (121-131) savaşla sonuçlanan Rus-Türk ilişkilerinden; Osmanlı'nın, İstanbul'da başlayıp Bahçesaray'da gelişini sürdüren anti-Rus politikasından; Osmanlı-Moskova arasındaki ticaret ilişkilerinden; Kırım'ın Moskova'nın yetkisi altına girmesiyle sonuçlanan Moskova'yla Kırım arasındaki ilişkilerden bahsedilmektedir.

Tanrıyı, Yevmiyemizi ve Ruhunu Unutan... (Knyaz Semyon Fedorovich Belskiy'in Maceraları) adlı 7. bölümde (131-159) yazar, Moskovalı komploculardan biri olan Knez Semyon Belskiy'in, Moskova yönetimine karşı düzenlemek istediği ayaklanma planından, Polonya'dan sonra İstanbul'a kaçışından ve Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemesinden bahsederek İstanbul'un Doğu Avrupa iç işlerine karışmış olduğunu göstermektedir.

Kitabın 8. bölümü (159-174) *'1549 Yılında Kazan Elçilikleri'* adını taşımaktadır. Bu bölümde, Kazan Han'ın ölümüyle ilgili Kanuni Süleyman'a yazılmış olduğu düşünülen bir mektup üzerinde durulmuştur. Ardından Kazan Hanlığı'nın düşmesine yol açan sebepler üzerinde durulmaktadır.

Defterdar Seyfi Çelebi'nin Kozmografyasında Sibiryâ Hanlığı'nın Tasviri (XVI. Yüzyılın İkinci Yarısı) başlığını taşıyan 9. bölümde (174-181) Osmanlı İmparatorluğu sultanlarının, Şeybâni Özbekler ile doğrudan doğruya temasa geçtiklerini ve diplomatik ilişkilerinin pekiştirdiğini ve 1502 yılında kurulan Safevi Devleti'nin, bir taraftan hasmı Osmanlı diğer taraftan da Muhammed Şeybâni Han ile karşı karşıya gelişini anlatmaktadır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait, Osmanlı Defterdarı Seyfi Çelebi'nin kozmografyasında Sibiryâ Hanlığı tasvir edilmiştir. Onun kozmografyasında, Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil olmayan Asya'daki memleketler tarif edilir (örneğin Çin, Tibet, Hindistan, İran, Kaşgar ve Kalmuklar). Tasvir, XVI. asrı, yani hanlığın karanlık tarihi dönemini aydınlatmaktadır. Ayrıca Seyfi Çelebi, Rus hükümeti ile Kazak Hanlığı arasındaki ilişkilerden, Yermak yürüyüşünden sonra Şeybâni devletinin yıkılışından bahsetmektedir.

Osmanlı Unvan Sisteminde (titulaturesinde) «Deşt-i Kıpçak»: Osmanlı Hakimiyet Anlayışı Sisteminde Politik Şikâyet ve İtirazlar ve Gerçek İçerikleri adlı 10. bölümde (181-187) ise Osmanlı kaçırlarındaki *Deşt-i Kıpçak* notlarından ve Kırım Hanı ile yaşanan unvan karmaşasından bahsedilmektedir.

Eserin 11. ve son bölümü (187-205) *Tatarlar ve Ruslar Birbirleri Hakkında: sine ira et*

studio başlığını taşımakta olup Tatar (Türkî)-Rus ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar, zaman içerisinde değişen bakış açıları, kültürel etkileşim (özellikle folklordan yapılan alıntılar üzerinde durulmakta) ve ordudaki din ilişkileri hakkında bilgi vermektedir.

Kitabın sonunda *Sonuç* (205-207) ve *İndeks* (207-215) bölümleri yer almaktadır.

İ. V. Zaytsev'in bu eserinde, günümüze kadar gelen ve Rusya sınırları içinde yer alan Müslüman devletlerin bilinmeyen varoluş süreci hakkında bilgi içeren neredeyse tüm kaynak ve arşiv belgeleri kullanılmıştır. Araştırmacının bu kitabı, Cuci Ulusları, Moskova ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki tarihi ilişkilere ışık tutarak Türk Dünyası tarihi alanındaki önemli kaynak boşluğunu dolduracağı su götürmez bir gerçektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini öğrenme ve anlama, sadece kültürü, medeniyet eserleri ve kurumlarını değil; komşularıyla ilişkileri, siyasi tarihiyle bir bütün olarak araştırılıp tanımakla gerçekleşebilir. Bu nedenle günümüzde Altın Orda ve mirasçısı olan Moskova Knezliği ve daha sonra Rusya İmparatorluğu ile alakalı bilimsel yayınların sayısının artması sevindiricidir.